

РОЗВІДКИ

Олександр Ільїн

●

ЛЮДИ СТАРОЇ СІВЕРЩИНИ

БОРЗАКІВСЬКІ

Гетьманщина була багата непересічними церковними діячами, справжніми особистостями. Серед них Теофан Прокопович, Федір Лісовський, Опанас Заруцький та інші.

Цікавою постаттю в українській історії був глухівський протопоп Василь Борзаківський: чи то священик, чи то авантюрист без будь-яких моральних устоїв.

Бог, мабуть, не обділив його розумом та вмінням пристосовуватися до життя. Дуже вдало він одружився, поріднившись з Павлом Полуботком і навіть з самим гетьманом Іваном Самойловичем. Жінкою протопопа була Марія Василівна Самойлович — небога гетьмана, сестра першої дружини Павла Полуботка і Михайла Васильовича Гадяцького — відомого ворога Івана Мазепи. Це одруження піднесло сімейство Борзаківських на вершину українського суспільства. Відомий на той час московський генерал Ц. Гордон записав у своєму щоденнику в Києві за 29 вересня 1685 року: «Яков Федорович Борзаковский с женою своєю и прочими приятелями у меня обедали и весьма подвеселились».¹ Яків Борзаківський — це, найімовірніше, брат нашого героя. Цікаво, що Гордон серед своїх численних гостей виділяє лише Борзаківських, а це свідчить про їх високе соціальне становище. Ми припускаємо, що спочатку гетьман Самойлович тримав Василя Борзаківського при собі в Батурині. Але, будучи одруженим, він не міг стати архієреєм, тобто зробити великої церковної кар'єри. Звісно, гетьман не забув про свого свояка, призначивши його на прибуткове місце глухівського протоієрея і наділивши маєтностями. Універсалом 1687 року за глухівським протопопом затверджений в селі Некрасові фільварк з млином на річці Есмань. Напевно, не без участі В. Борзаківського пожертвував гетьман у 1686 році великі кошти на будівництво кам'яної церкви в Дівочому монастирі у Глухові.

Після усунення гетьмана Самойловича настали для протопопа скрутні часи, враховуючи ще і неприязнь до Самойловичів нового гетьмана Івана Мазепи. А тут ще за 5 верст від фільварку протоієрея у селі Дунаєць мешкає разом з тещею зять Івана Самойловича князь Юрій Четвертинський, висланий сюди з Москви на прохання Мазепи. Російський історик С. Соловйов наводить таку розмову Мазепи з піддядим Михайловим: «...живет в Малороссии сын митрополичий, зять Самойловича князь Юрий Четвертинский, беспрестанно рассеивает он в народе злые слова, что быть Самойловичу опять гетьманом; недавно батури-

скому попу Василью говорив, що, где прежде была вода, там и опять будет; к тестю своему царская милость есть, будет здесь по-прежнему, увидишь, что его злодеям будет!».² Можна припустити, що цим батуринським попом і був Василь Борзаківський. Адже, по-перше, такі небезпечні слова князь Четвертинський міг казати лише близькій людині, по-друге, навряд чи князь мав можливість виїжджати з свого села, по-третє, гетьманові, напевно, Борзаківський був знайомий ще з Батурина, тому й називає його батуринським попом. Якщо наше припущення правильне, то подальші події стають зрозумілими. Почувши небезпечні слова і, відчуваючи непевність свого становища, глухівський протопоп поспішає до Мазепи з доносом. Мабуть, великих нагород він не здобув, але йому дали спокій, надавши можливість тихенько бути глухівським протопопом ще 20 років. Але під час нових спроб визволення України Василь Борзаківський знову з'являється на обрії і, зрозуміло, в якому таборі. 6 листопада 1708 року в Глухові «произнесением присяги (Скоропадським на вірність цареві) руководил глуховский протопоп Борзакowski».³ Звісно, і 12 листопада в соборній Троїцькій церкві він брав участь в обряді прокляття Мазепи. Відразу після цих подій В. Борзаківський разом зі своїм добрим знайомим новгород-сіверським протопопом Опанасом Заруцьким став випрошувати нагороду за свої «труди». І немарно. «В 1708 году (20 ноября) глуховский протопоп Василий Борзакowski, имевшей перед тем в Некрасове фольварк выпросил у Скоропадского и все село».⁴ Можливо, він став особою, близькою до гетьмана Скоропадського, і не тільки за місцем проживання. Але невдовго тішився протопоп своїм новим становищем — невдовзі помер: «...отцеві его Василию Борзакowski, протопопу глуховскому, ..., а по смерти его ж в 1711 году данны...».⁵ В. Борзаківський мав синів Андрія, Пилипа, дочок Анастасію і Олену, які були одружені з новомістським сотником Т. Силичем і глухівським протопопом А. Галяховським. Сини, напевно, закінчили Київську академію і не без сприяння «дядька» — чернігівського полковника Павла Полуботка стали канцеляристами в Генеральній військовій канцелярії, що була в їх рідному місті Глухові. Під час боротьби наказного гетьмана Павла Полуботка проти Малоросійської колегії його довірена особа Андрій Борзаківський виконує різні делікатні доручення. Ось як це описує О. Лазаревський: «Борзакowski (В Москву) была послана инструкция: прежде всего он должен был разузнать «у знатных особ, скоро ли будет распоряжение об избрании нового гетьмана», а если узнает, что избрание будут откладывать, то немедленно передать письмо Меншикову (где просьба о ходатайстве перед царем) и полученный ответ переслать в Глухов».⁶ Як ми бачимо, А. Борзаківський не був звичайним суплікатором, а виконував щось на кшталт таємних операцій. Невипадково О. Лазаревський називає його «одним из самых ловких агентов Полуботка». Загадковою є раптова смерть від лихоманки Андрія Борзаківського, яка сталася 3 лютого 1723 року в Москві під час виконання завдання. Його в делікатній місії заступив вже зять гетьмана седнівський сотник Петро Войцехович, який 20 лютого помер. І теж від лихоманки. Можна з великою долею ймовірності припустити, що вони були отруєні агентами російських таємних служб. Не слід забувати, що в той час Росія мала вкрай розвинені та міцні таємні служби, а саме лиховісну Таємну канцелярію, де були такі вмілі фахівці з таємних убивств і викрадень людей, як Олександр Румянцев... Андрій Борзаківський залишив маленького сина Івана, який згодом став військовим канцеляристом. На ньому обірвалась, ця гілка роду Борзаківських, бо у Івана було лише дві дочки Агафія і Ганна.*

Дуже цікавою особистістю був і Пилип Борзаківський. Цей здібний юнак добре знав латину, і йому було доручено продовжувати після Ми-

коли Ханенки вести журнал Генеральної військової канцелярії. Пилип писав діаріуш з 3 липня 1722 по 27 лютого 1723 року. Якесь важлива причина змусила його перервати цю роботу. Нагадаємо, що кінець лютого 1723 року — це апогей боротьби П. Полуботка проти Малоросійської колегії. Можна припустити, що гетьману після смерті П. Войцеховича потрібна була цілком віддана йому людина, він згадує про свого другого «небожа». Про Полуботкові доручення Пилипові нам нічого невідомо, але на те вони й таємні. Після арешту гетьмана Борзаківський в червні 1724 року посланий до Прилук з важливою місією: зробити все, щоб прилуцька старшина на чолі з полковником Гнатом Галаганом підписала чолобитну на підтримку автономних прав України. Але ця місія була невдалою: Галаган ухилився від підпису чолобитної. Постать Пилипа Борзаківського — дуже суперечлива, як і саме 18 століття. Він був автором діаріуша — значної пам'ятки української культури, учасником боротьби за автономні права України і одночасно безпощадним, жорстоким поміщиком. О. Лазаревський детально описує тривалу тяжбу Борзаківського з козаком Трохимом Бурим. У скарзі дружини Бурого читаємо: «В 1727 году в ставу моем (Борзаковский) выловил рыбу, сено с полей забрал, гай порубил, запер мужа на 4 дня в комнату и заставлял повернуться у подданство, а 6 августа бил нещадно ремнями и прибил до полусмерти, что его на носилках домой принесли и во дворе сторожа своего поставил, чтоб меня и сына моего изловить, весь двор разорил».⁷ Служачи в 20-і роки канцеляристом, П. Борзаківський був близький до передової молоді того часу: Я. Марковича, П. Апостола, В. Кочубея, Я- і А. Полуботків... На його ім'я часто натрапляємо при читанні щоденників Я- Марковича і П. Апостола. Як відомо, П. Полуботок одержав від Петра I землі, що були конфісковані в його шурина Михайла Гадяцького. Але на ці землі мали такі самі права і Борзаківські. 1726 року Я- і А. Полуботки поступилися деякими землями в Гадяцькому полку. Але Пилип вважав, що цього замало, і почалась судова тяжба між Борзаківськими й Полуботками, яка тривала більше ніж півстоліття. Можна припустити, що після залишення канцелярії П. Борзаківський переселяється в нові маєтки, оскільки з 1738 по 1742 рік він був Гадяцьким полковим обозним. Безперечно, влітку 1738 року брав участь у поході російсько-української армії до Криму. Я- Маркович записав у своєму щоденнику 16 жовтня 1738 року: «Возле Ромен встретил обозного Борзаковского, который сопровождал тело убиенного Селецкого, генерального бунчужного». Відтак Пилип Борзаківський, напевно, займався своїм господарством. У нього було аж сім синів: Василь, Михайло, Іван, Андрій, Микола, Павло, Осип,* які поступились правами на полуботківські землі одному Андрію. Пилип Борзаківський помер близько 1765 року. На це вказує те, що тоді вперше починає судитися з Полуботками Андрій Борзаківський. І судовий процес, який перед цим вже вщухав, розгорівся з новою силою. Андрій Борзаківський був пересічним чиновником: служив в Гадяцькій полковій канцелярії з 1753 року, став бунчуковим товаришем в 1767 році, а колезьким асесором 1780 року, був членом генерального суду при П. Румянцеві.⁸ Помер він близько 1800 року.

Андрій Пилипович Борзаківський мав дочку Ганну та сина Луку. Ганна Андріївна, яка померла у 1805 році, була бабусею видатного українського етнографа Пелагеї Яківни Литвинової — Бартош. Лука Андрійович Борзаківський, поміщик села Некрасове, помер 13 травня 1814 року у віці 38 років, його спадкоємницею стала дочка Антоніна, на якій обірвався рід глухівських Борзаківських. Антоніна Луківна вийшла заміж за Івана Васильовича Лихошерстова — поміщика з-під Коропа. Романтичну історію їхнього кохання описала П. Я. Литвинова-

Бартош.¹⁰ Цікаві спогади про життя цієї родини залишив і видатний український письменник Дмитро Маркович, батьки якого певний час жили по сусідству.¹¹ І, мабуть, вони познайомили Лихошерстову зі своїм братом — видатним українським культурним діячем Опанасом Марковичем. Буваючи в Глухові, він мешкав в її будинку на передмісті Веригине. У його листі до Марка Вовчка читаємо: «У Глухові я становлюсь у Лихошерстової на Веригині, там і Вам будуть тяжко раді».¹² Остання з роду Борзаківських померла в 1866 році.

ПАВЛО ЛАДИНСЬКИЙ.

Вкрай мало відомостей збереглося про канцеляриста Павла Ладинського, який продовжував після Пилипа Борзаківського писати діаріуш Генеральної військової канцелярії. Можна припустити, що він походив з родини священика (про це говорить саме його прізвище), навчався в Києво-Могилянській Академії. Там, напевно, виявив неабиякі здібності особливо в поезії. На це вказує, те, що свої записи в журналі він починає з власного акровірша, в якому принагідно ушлявляє гетьмана Павла Полуботка та його оточення.¹³ Під час боротьби Полуботка за автономні права України П. Ладинський був караний на гарматі за неточно виписані титули президента Малоросійської колегії С. Вельямінова.¹⁴ Цей вид покарання вважався в Гетьманщині одним із найганебніших. Таке суворе покарання можна пояснити лише тим, що канцелярист був людиною з табору гетьмана П. Полуботка. На це вказує і те, що і його попередники з написання діаріушу Микола Ханенко і Пилип Борзаківський були людьми близькими до Полуботка. Отже, можна зробити висновок, що писати діаріуш доручали не просто здібним канцеляристам, але й відданим особисто гетьманові. Після закінчення справи Полуботка Ладинський продовжував працювати у військовій канцелярії, Хоча вже діаріуш не писав. У березні 1725 року він разом з Семеном Новаковичем проводив розшук про Русанівські ґрунти, за які сперечалися вдова генерального хорунжого Івана Сулими та киево-міжгірські ченці.¹⁵ Схоже, в 1727 році П. Ладинський допоміг відомому мемуаристові Якову Марковичу в судовому процесі проти селян хутора Калюжного. У щоденнику Марковича читаємо, що 11 листопада Ладинський брав участь у роботі суду, а 13 листопада він вже обідав у Марковича.

Очевидно, що Павло Ладинський не був заможним, не мав впливових родичів. Тому, незважаючи на свої здібності, він не міг зробити пристойної адміністративної кар'єри. Тим паче, новий гетьман Данило Апостол не любив свого суперника за булаву Павла Полуботка, а значить і близьких йому людей. У Ладинського залишився один шлях: йти стопами свого батька — стати священиком (відповідну освіту він мав). На підтвердження цього в книжці історика Філарета Гумілевського читаємо: «Предшественник Наттока (с 1757) Петр Ладинський известен по делам 1738 года».¹⁶ Зазначимо, що в працях Гумілевського чимало помилок чи описок. Так, приміром, Якова Марковича він називає Андрієм. Імовірно, що у книзі Гумілевського мова йде не про Петра, а про Павла Ладинського. Тоді потрібно розшифрувати наведену цитату: Натток — Михайловський був священиком у селі Ярославець Глухівського повіту. Отже, Павло Ладинський, можливо, більше 20 років очолював парафію в цьому селі й там помер в 1757 році.

КОРОБКИ.

Майже всі дворянські роди Глухівщини на межі двох останніх століть дали Україні видатних діячів культури та політики: Скоропадські, Мдклашевські, Маркевичі, Кочубеї, Нарбути, Дорошенки, Уманці, Карпеки, Висоцькі, Бартоші, Грекови... Таке глухівське диво є далеким відгомном того, що гетьманська резиденція була у 18 столітті й культурною столицею України. Серед цих славних глухівських родів не за-

губився давній український шляхетський рід Коробок, котрий вперше досліджував видатний генеалог В. Модзалевський.¹⁷ Але досліджував він цей рід більше в генеалогічному аспекті, ніж в історичному. Тому ми вважаємо, що необхідний сучасний погляд на історію роду Коробок. Засновником роду, значному ісозаку Яремі (Веремію) Коробці, за вірну його службу за універсалом гетьмана Мазепи 9 листопада 1690 року був наданий млинок на річці Есмань під селом Есмань.¹⁸ З часом там утворилось родове гніздо роду Коробок — хутір Вереміївка, який одержав назву від імені засновника роду. Нашадки Яреми також служили в різних малоросійських і великоросійських чинах. Але найзначнішу кар'єру зробив Максим Петрович Коробка — видатний російський флотоводець. Відомо, що його батько, значковий товариш Петро Васильович Коробка, помер до 1783 року. А сам майбутній адмірал народився 1763 року. У жодному довіднику не вказано місце його народження, але з певністю можна сказати, що на світ з'явився він на х. Вереміївці, де народилися і рідні його брати. Там після смерті батька володів адмірал клаптиком землі з кількома кріпаками. Після закінчення у 1776 році Морського корпусу юний гардемарин стрімко піднявся по сходах службової кар'єри. Цьому сприяла і російсько-шведська війна 1788 — 1790 років. У 1788 році, командуючи судном «Турухтан», був у Готландській та Еландській морських битвах і при спаленні під Свеаборгом ворожого корабля. У 1790 році на кораблі «12 Апостолів» під орудою віце-адмірала Сухотіна брав участь у Красногірському бою, за сміливість в якому одержав золоту шпагу, а на кораблі «Саратов» — у Виборзькому бою. Є підстави думати, що Максим Коробка став особою, близькою до імператора Павла I. Всього за кілька років у мирний час він був підвищений від капітана до капітана 1-го рангу, а в 1800 році став командором Св. Іоанна Єрусалимського. Стрімкій кар'єрі, певно, сприяло і вдале одруження Коробки з Марією Опанасівною Лобисевич — дочкою відомого українського письменника і громадського діяча, яка виховувалась у родині графів Розумовських. Цим шлюбом він поріднився ще з Миклашевськими, Тепловими... Висунемо гіпотезу, що Коробка був командиром імператорської яхти, і це сталося не без сприяння його земляка — канцлера О. Безбородька. Нагадаймо, що Павло I полюблив морські прогулянки, і, як згадують сучасники, майже щотижня відвідував Кронштадт.¹⁹ Але передусім Коробка — військовий моряк: у 1802 році за 18 морських кампаній нагороджений почесним орденом Св. Георгія. Під час англо-російської війни на морі 1807,—1812 років контр-адмірал М. Коробка спочатку командував ескадрою із шести плавучих батарей і 52 канонерських човнів, а в 1812 році з ескадрою із трьох кораблів крейсував у Балтійському морі й відтак ходив з нею до берегів Англії. З 1826 року вже віце-адмірал Коробка — Головний командир і військовий губернатор Кронштадського порту. 28 січня 1836 року перший адмірал з українців-Максим Коробка помер.

Микола Васильович Коробка — небіж адмірала, був військовим моряком, дослідником природи, письменником. Він народився в. 1783 році в селі Есмань. Пішовши слідами дядька, в 7 років став кадетом Морського корпусу, в 10 — гардемарином, в 14 — мічманом гребного флоту. Бойове хрещення лейтенант Коробка одержав у 1806 році біля берегів Далмації, де російський флот допомагав сербським повстанцям: на фрегаті «Автроил» разом з французькими військами брав участь у здобутті острова Броч, і з двома канонерськими човнами та 5 транспортними — острова Корчула, а також був при облозі міста Рагузи (нині м. Дубровник). Під час російсько-персидської війни 1804—1813 років штурмував у складі морського десанту Ленкоранську фортецю, якою в 1812 році оволоділи російські війська під командуванням генерала П. Котляревського. У 1814 році капітан Коробка був начальником ек-

спедиції для випробування судноплавства на річці Кура, а у 1816 році за 18 морських кампаній нагороджений орденом Св. Георгія 4-го ступеня. Вийшов у відставку в 1819 році капітаном 2-го рангу. Можливо, саме тоді він серйозно зайнявся літературною працею. Його книга «Письма русского офицера» була видана в 1825 році відомим військовим істориком та мандрівником Володимиром Броневським через 2 роки після смерті автора. Полковий осавул Іван Петрович Коробка — старший брат адмірала, одружений з дочкою Костянтина Острозького — керуючого маєтком гетьмана Апостола, жив в її селі Годунівці біля Глухова. Микола Ханенко у своєму щоденнику за 4 липня 1753 року записав: «Ездил в Годуновку на свадьбу до товарища войскового Константина Острожского, который дочь выдавал свою в Есмань за сына Ивана войскового товарища Коробки». Ось так з'явилась ще одна гілка роду Коробок — годунівська. Яків Іванович Коробка, який народився в 1776 році в с. Годунівці, все своє життя сумлінно служив у різних установах, закінчивши кар'єру глухівським повітовим суддею. Він був людиною освіченою, залишив цікаві спогади, що були в колекції видатного українського археографа і політичного діяча П. Я. Дорошенка. Я. І. Коробка мав дітей з селянкою Єфросинією Якимівною Сердюковою, які носили вже прізвище Сердюкови. А це свідчить про те, що були діти на час народження незаконними.

Петро Якович Сердюков, близький друг Пантелеймона Куліша, народився в 1817 році, вірогідно, в Годунівці. Навчався разом з Кулішем у Новгород-Сіверській гімназії, де виявив свої різносторонні здібності. Він був не просто шкільним товаришем і другом Куліша, а його вчителем і провідною зіркою. Сам Куліш пише: «...спознався він ближче з товаришем Сердюковим — і сей товариш стався праведним його наставником... Здавався Кулішеві товариш Сердюков розумнішим за всіх учителів. Може, так і було. Не мала міри прихильність його до Сердюкова, як на сонце споглядав він на його, і багацько високого і чесного впоїв у себе від його».²⁰ У формуванні таких кулішевих рис, як невгамовний потяг до знань, безмежна любов до України вирішальне значення мав Сердюков. Можливо, Пантелеймон Куліш не відбувся б як письменник і мислитель, якби не його друг. 1835 року Сердюков вступив до Київського університету. Оскільки Куліш постійно тягнувся за старшим товаришем, то він «задумав переступити в університет через два класи гімназії».²¹ Але з цього нічого не вийшло і, крім того, «Сердюков перемістивсь у Москву, бо вважав для себе Київський університет ні за що».²² Їхні шляхи розійшлися, але вони підтримували контакти: листувалися, Куліш також надсилав йому свої книжки. Дуже цікавий лист гарною українською мовою написав Сердюков 22 лютого 1847 року — це справжня літературно-мистецтвознавча праця, де оригінально оцінюються поезії та художня творчість Тараса Шевченка. Відчувається тонкий розум, ґрунтовна освіта і справжній талант дописувача. Але дивно, що Сердюков, попри всі свої здібності, «був вічним студентом»: 3 роки навчався в Київському університеті, потім рік в Московському, згодом — у Петербурзькому. У 1844 році за неуспіх на екзамені перевели його у вільнослухачі. Під час слідства в 1847 році Сердюков, що був залучений до справи Кирило-Мефодіївського товариства, ще був вільнослухачем. У донесенні жандармів читаємо: «В бумагах Кулиша оказалось письмо к нему Сердюкова, на малороссийском наречии, в котором он в одном месте объяснил: «когда читаешь сочинения Шевченка, то чувствуешь какою-то высшую силу поэзии», а вдруг, описывая переход через Неву не по общей дороге... прибавляет: «полумная москольва, верно, невод тянула или что-нибудь». Усматривая из сего, что Сердюков принадлежит к приверженцам Украины и питает нерасположение к русским».²³ Поліція почала за ним стежити, але че-

рез місяць, не помітивши нічого підозрілого, нагляд зняли. Подальша доля Сердюкова маловідома, зовсім не знаємо, що він робив після університету: можливо, повернувся до рідної Годунівки. Але такий талант не міг залишатися спокійним: він займається історією любові України. У 40-х роках Сердюков першим висунув версію, що автором Літопису Самовидця є Роман Ракушка-Романовський. Пробоє також розгадати таємницю авторства «Історії Русів». Можливо, й розгадав, оскільки десь за 10 верств від Годунівки у Сварковому жив Олександр Маркович — автор, на нашу думку, цього твору. У колекції П. Я. Дорошенка був лист О. Бодяньського до П. Сердюкова від 3 червня 1856 року. На прохання Сердюкова видатний історик наводить місце, що було випущено, у виданні «Южнорусских летописей». Наприкінці листа приписка: «Давай Вам Бог охоты и терпения доказать, кто был творцом настоящим летописи Самовидца и Истории Русов».²⁴ Схоже, що Сердюков висунув свої версії авторства, але прохав Бодяньського нікому листа не показувати, навіть Кулішеві. Читаємо далі: «послание никому не показывал, тем более тому лицу, о коем он пишет». У них міг бути лише один спільний знайомий — Пантелеймон Куліш. Очевидно, що цей лист П. Я. Дорошенко знайшов у Годунівці у 80-і роки разом із спогадами Я. І. Коробки, коли вивчав сімейні архіви в Глухівському повіті. А про ці спогади згадує О. Лазаревський в 1893 році.²⁵ Безперечно, що в 80-ті роки Сердюков вже не був живий. Висунемо гіпотезу, що він помер в кінці 50-х на початку 60-х років, можливо, від нажитих у Петербурзі сухот. Під час сплеску українського руху, викликаного появою журналу «Основа», такий патріот України, як Петро Сердюков (Коробка) не міг би залишатися осторонь і його ім'я обов'язково з'явилось би на сторінках «Основи». Він мав що сказати.

ХОЛОДОВИЧІЙ ШРАМЧЕНКИ

Першим і останім вивчав генеалогію козацько-старшинського роду Холодовичів видатний український історик Олександр Лазаревський, який у книзі «Описание старой Малороссии. Нежинский полк» писав: «Холодовичи происходили от воронежского купца Ивана Холодовича, который держал на откупе продажу водки, табаку и дегтю. Он был женат на дочери Лазаря Матвеича (родоначальник Лазаревичів. — О. І.), дал детям такое образование, чтобы они вышли с рядов мещанства. Старший сын Степан был хорошо грамотный «знатный войсковой товарищ», Василий был священником, а Иван стал сотником, оба в родном городе. Сам старый на конец жизни (умер в 1712 году) стал знатным войсковым товарищем. Не знаем, где учился молодой Иван Холодович, в Киевской академии или в Чернигове, но знание латыни им усвоено было полное, а став «латинщиком», он получил особое право на службу в генеральной канцелярии. В 1716 году выбран сотником воронізьким. — О. І.) и оставался им 25 лет».

Іван Холодович, як двоюрідний брат другої дружини Павла Полуботка — Анастасії Лазаревич, був його довіреною особою. Під час боротьби наказного гетьмана з Малоросійською колегією І. Холодович часто їздив до царя Петра І з клопотанням про призначення нових виборів гетьмана. Дипломатичні здібності сотника помітив і гетьман Данило Апостол, який теж його часто посилав до столиці для клопотання з різних «національних» справ. За словами історика Вадима Модзалевського, І. Холодович був одним з найосвіченіших людей Гетьманщини того часу. Зазначимо, що він дружив з відомим мемуаристом Яковом Марковичем. Воронізький сотник входив до осередку освіченої старшини, що групувалася навколо Якова Марковича: Михайло Скоропадський, Микола Ханенко, Петро Валькевич, Степан Лукомський, Степан і Андрій Миклашевські, Яків і Андрій Полуботки, Петро і Павло

Апостоли та інші. Можна припустити, що Іван Холодович належав до патріотичного товариства, що створював в Україні 1725 року Михайло Скоропадський. Про де писав Петро Апостол в своєму щоденнику: «Скоропадський счел храбрцев, находящихся в различных полках: в миргородском — судья и его сын, сотник, в полтавском писарь Бучановский, есаул, в переяславском Лукаш Доброницкий, в лубенском Гамалня, в прилуцком Гриценко, сотник сребрянский, Сторженко Старший, но он опаслив, в нежинском Пироцкий, человек книжный, в черниговском — сотник березинский Лысенко, в стародубском Antug...».

За Іваном Холодовичем воронізьким сотником був з 1740 по 1764 рік його старший син Андрій. Після відставки А. Холодович жив в рідному містечку де і помер бездітним.

Його молодший брат Матвій Холодович був непересічним представником козацької старшини. Він народився 1710 року в Воронежі. Навчався в Києво-Могилянській Академії, де захопився філософією. Очевидно, там же почав писати вірші. О. Лазаревський у паперах М. Холодовича, які, либонь, передав йому відомий археограф і глухівський краєзнавець Петро Дорошенко, відшукав два вірші «Святителю Димитрию, новому чудотворцу Ростовскому» і «Преображению Господню». Після закінчення академічного навчання юнак вступив на службу до Генеральної військової канцелярії у Глухові. О. Лазаревський писав: «Латинщик становиться в канцелярии заметным человеком. Уже в 1732 году он отправлен гетманом в Москву в иностранную коллегию «с доношением о разных делах». У 1734 году, после смерти Апостола, князь Шаховской, отправляясь в Петербург (для получения инструкций относительно дальнейшего управления Украиной) взял с собою Холодовича в должности старшего канцеляриста. А затем, когда в 1737 году умер генеральный писарь Турковський и место его занял Безбородко, то направление должности старшего канцеляриста поручено ему, в 1741 в ней утвержден. Но недолго тешился своим возвышением, так как в ноябре 1742 года из Петербурга в Глухов прислан указ — отрешить от должностей генерального писаря Безбородко и его помощника Холодовича, вследствие доноса на них Яготинского сотника Купчинского. Так как Безбородко обвинялся в взяточестве, то вероятно та же вина приписывалась Холодовичу».

Напевно, генеральний писар Андрій Безбородько, як і всі тодішні чиновники, брав хабарі. Але, на нашу думку, вся ця справа є передусім результатом боротьби двох угруповань козацької старшини: автономістів, які прагнули поновлення гетьманства, та їх промосковських супротивників, що спирались на російське чиновництво у Глухові й Петербурзі. Якщо почитати протоколи допитів Павла Полуботка, то видно, що глухівський сотник Іван Мануйлович та його племінник Дем'ян Оболонський були агентами президента колегії Степана Вельямінова. Невипадковими є їх подальші блискучі кар'єри: обидва стали генеральними осавулами. Оскільки Мануйлович помер 1740 року, то, можна припустити, що промосковське угруповання на початку 40-х років очолював Оболонський. На те, що було саме так, вказує повне виправдання і повернення на давні посади А. Безбородька і М. Холодовича майже на другий день після приїзду до Глухова новообраного гетьмана Кирила Розумовського. Але раніше ображений шляхетний Матвій Холодович, посилаючись на хворобу, подав у відставку, покинувши так успішно розпочату службу.

Решту життя він прожив у Воронежі, займаючись меценатством і, мабуть, власною літературною творчістю. Ним побудовано в рідному містечку дві церкви — Преображенську та Михайлівську. Остання збереглась до наших днів, і, на нашу думку, є однією з найкрасивіших церков не лише Сумщини, а й України. Особливу красу їй надають чудові

горельефи, що прикрашають зовнішні стіни. Цілком ймовірно, що архітектори був видатний український майстер Іван Григорович-Барський. Про це красномовно говорять притаманні почерку зодчого напівкруглі фронтони. Церква будувалась з 1776 по 1781 рік, а якраз в цей час споруджував власний будинок Малоросійської колегії, для оздоблення якого були запрошені до Глухова кращі українські митці. Майже ровесники М. Холодович і І. Григорович-Барський одночасно навчалися в академії. Можливо, Холодович і запросив свого однокурсника хоча б закінчити будівництво церкви.

Безперечно, Матвій Холодович був найяскравішим вороніжцем XVIII століття. Можливо, він був одним з прототипів головного героя роману Пантелеймона Куліша «Михайло Чарнишенко», який також був вороніжцем XVIII століття. Письменник у цьому романі описав садибу, побудовану батьком головного героя, полковником Чарнишом як точну копію садиби гетьмана Богдана Хмельницького у Суботіві. Дослідники досі сперечаються, чи це правда, чи — красива легенда. Щось не знаємо з інших джерел про козацьку старшину Чарнишів з Вороніжа. Але багаті та українські патріоти Холодовичі здатні були на таке будівництво.

1782 року будинок М. Холодовича у Вороніжі пограбував відомий гайдамака Гаркуша. Цей епізод був популярним в українській та російській белетристиці XIX століття. Так, російський письменник Орест Сомов в незакінченій повісті «Гайдамаки» вивів Холодовича під прізвиськом Ладовича. Помер Матвій Холодович 1784 року бездітним.

Все майно Андрія і Матвія Холодовичів, зокрема 1000 душ, успадкував син їхньої сестри Ірини, що була одружена з олишівським сотником Василем Шрамченком. Михайло Васильович Шрамченко служив суддею в Новгороді-Сіверському, а потім був крелевезьким маршалком. Його онуками були забутий український поет Микола Шрамченко і відомий російський поет пушкінського кола Аркадій Родзянко.

Микола Олексійович Шрамченко народився 1812 року у Вороніжі. Навчався він у Новгород-Сіверській гімназії, де директором був відомий український педагог Ілля Тимківський, про якого поет залишив теплі спогади. З 1834 по 1840 рік Микола навчався в Харківському університеті, спочатку на медичному, а потім філософському факультеті.

Відомо, що тоді Харків був визнаним центром української культури: тут працювали класики української літератури Григорій Квітка-Основ'яненко і Петро Гулак-Артемівський, діяв літературний гурток харківських романтиків Ізмаїла Срезневського — Опанаса Шпигоцький, Іван Росковщенко, брати Євелькі та інші. Близькими до цього гуртка були Микола Костомаров та Амвросій Метлинський. У такому блискучому оточенні М. Шрамченко не міг не почати писати українські поезії. Його вірші не відзначалися великим талантом, але більшість з них написана ще до виходу першого видання «Кобзаря». Лише 1900 року вони вперше були надруковані у книжці «Воспоминания и стихотворения Н. А. Шрамченко». Можливо, поет був тим містком, що пов'язував гурток харківських романтиків з культурно-літературним гуртком в селі Ярославець Глухівського повіту, яке знаходиться за 30 верств від Вороніжа. Відомо, що його двоюрідний брат Аркадій Родзянко був членом ярославецького гуртка.

По закінченні університету М. Шрамченко служив у війську. Після відставки він оселився у рідному містечку під Глуховим, де і помер 1888 року.

Українськими патріотами вирости його сини. Молодший син Олексій Шрамченко (1866—1898) був редактором частини газети «Черниговские губернские ведомости», в той час, коли редакція газети стала

одним з центрів українських етнографічних досліджень. Але його талант не встиг по-справжньому розкритися, бо Олексій Шрамченко помер зовсім молодим.

Видатним українським етнографом був Олександр Миколайович Шрамченко (1859—1921), котрий прославився як збирач і дослідник фольклору Холмщини. Він, як і молодший брат Олексій, народився у Вороніжі. По закінченні історико-філологічного факультету Київського університету поїхав працювати вчителем на Кавказ. Невдовзі він вчителював вже на Холмщині, де і розгорнулася його наукова діяльність. Свої розвідки дослідник друкував в журналі «Киевская старина» і газеті «Рада». 1909 року Олександр Шрамченко повернувся до Києва, де працював відповідальним редактором журналу «Україна» і редактором «Українського етнографічного збірника». Після Жовтневої революції він працював у бібліотеці Всеукраїнської Академії Наук.

Святослав Олександрович Шрамченко (1893—1956) був відомим українським військовим і громадським діячем, військово-морським істориком. Народився він в Баку, коли там вчителював його батько. Юнак закінчив гардемаринську школу, а згодом Військово-юридичну академію. Службу він розпочав на Балтійському флоті, де після лютневої революції лейтенант Шрамченко став одним з організаторів «Українською військово-морського революційного Штабу Балтійського флоту».

Святослав Шрамченко згадував: «Цей штаб поставив собі завдання не тільки зорганізувати українців-моряків, а також доповнити ними деякі кораблі Балтійської Фльоти, як крейсер «Світляна», ескадренні міноносці «Україна», «Гайдамак» та інші, й перевести ці кораблі під українським прапором до Чорноморської Фльоти. На жаль, обставини і прихід до влади в Росії більшовиків, не дали змоги здійснитися цим планам».

Після жовтневої революції молодий офіцер повернувся на Батьківщину, де всі свої сили і знання віддав розбудові Українського флоту. Капітан-лейтенант С. Шрамченко служив спочатку ад'ютантом генерал-хорунжого Українського флоту О. Савченка-Більського, а з 1920 року він начальник організаційного відділу морського генерального штабу УНР. Після поразки визвольних змагань Шрамченко на еміграції у Польщі.

По закінченні другої світової війни він виїхав на Захід, де працював як військово-морський історик і публіцист. С. Шрамченко — автор численних розвідок з історії українського флоту, наприклад, написав розділ «Українська воєнна фльота» у відомій «Історії українського війська», яку видав Іван Тиктор.

Можливо, не є випадковим народження саме у Вороніжі Глухівського повіту велетня української культури Пантелеймона Куліша, де протягом двох століть не вщухав вогник української культури.

Джерела та література:

- 1 Дневные записки Патрикия (Петра) Ивановича Гордона // Российский магазин. — 1793. — Ч. 3. — С. 354.
- 2 Соловьев С. М. История России с древнейших времен. — М., 1991. — Т. 14. — С. 476.
- 3 Костомаров Н. И. Мазепа и мазепинцы. — Спб., 1885. — С. 460.
- 4 Лазаревский А. М. Описание сторон Малороссии. Нежинский полк. К-. 1893. — Т. П. — С. 475.
- 5 Василенко Н. И. Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка // Земской сборник Черниговской губернии. — 1900. — № 2. — С. 404.

- 6 Лазаревский А. М. Павел Полуботок // Русский архив. — 1880. — Т. 1. — С. 169.
- 7 Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии. Нежинский полк. — К., 1893. — Т. 2. — С. 475—476.
- 8 Милорадович Г. А. Родословная книга Черниговского дворянства. — Спб., 1901. — Т. 2. — С. 29.
- 9 Див.: Михайлов А. И. Архитектор Д. В. Ухтомский и его школа. — М., 1954. — С. 281.
- 10 Литвинова П. Я. Очерк из жизни старосветских помещиков // Киевская старина. — 1904. — № 8. — С. 176—212.
- 11 Маркович Д. В. По степях та хуторах. — К., 1991. — С. 458—482.
- 12 Листи до Марка Вовчка. — К., 1970. — Т. 1. — С. 143.
- 13 Пилип Борзаківський та Павло Ладинський. Журнал // Київська старовина. — 1994. — № 3. — С. 31.
- 14 Шевчук В. Про «Журнал» чи Діаріуш Пилипа Борзаківського та Павла Ладинського II Київська старовина. — 1994. — № 3. — С. 10.
- 15 Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. — К., 1912. — Т. 3. — С. 664.
- 16 Гумилевский Ф. И. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. — Чернигов, 1873. — Кн. 7. — С. 320.
- 17 Модзалевский В. Л. Вказ. праця. — Т. 2. — С. 447—461.
- 18 Там само. — С. 447.
- 19 Эйдельман Н. Я. Грань веков. — М., 1992. — С. 146.
- 20 Куліш П. О. Жизнь Кулиша. — В кн.: Твори в двох томах. — К., 1994. — Т. 1. — С. 240—241.
- 21 Там само. — С. 243.
- 22 Там само. — С. 243.
- 23 Кирило-Мефодіївське товариство. — К., 1990. — Т. 3. — С. 172.
- 24 Рукописи П. Я. Дорошенко // Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV Археологического съезда в Чернигове. — Чернигов, 1908. — С. 44.
- 25 Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии, Нежинский полк. — К., 1893. — Т. 2. — С. 426.
- * Поколінний розпис Борзаківських. — Фонди Сумського краєзнавчого музею. — Кн. 28981. — Арк. 115.

